

Grenzeloze Kunst

I Inleiding

“Elke cultuur vindt haar oorsprong in vermenging, in interactie, in confrontatie. In isolatie daarentegen sterft de beschaving. Het ervaren van de ander is het geheim van verandering.”¹

Cultuur kent geen grenzen en is dynamisch. Internationaal opdrachtgeverschap, internationale uitwisseling en internationale maatstaven zijn in de kunsten al eeuwen een vanzelfsprekendheid. Rembrandt had naast vele Hollandse kooplieden ook opdrachtgevers in Italië. Van Gogh woonde een groot deel van zijn leven in Frankrijk en koos het Franse landschap tot zijn inspiratiebron. Nederlandse architecten zijn al eeuwen over de hele wereld actief en hebben bouwwerken nagelaten die wij nu tot het (gemeenschappelijk) cultureel erfgoed rekenen. Omgekeerd lieten buitenlandse kunstenaars zich inspireren in ons land: Mozart maakte bij zijn weliswaar korte bezoek aan de Lage Landen *en passant* een aantal variaties op het Wilhelmus. Mahler dirigeerde voor een ontvankelijk en betrokken publiek zijn composities persoonlijk in het Amsterdamse Concertgebouw.

Internationalisering neemt alleen maar toe. Kunstenaars en instellingen vinden doorgaans zelfstandig hun weg op de internationale markt. Gameontwerpers die opgeleid zijn aan Nederlandse hogescholen voor de Kunsten zijn succesvol in *Silicon Valley*. In Nederland opgeleide vormgevers vestigen zich overal in de wereld waar vraag is naar een mix van creativiteit, originaliteit en gevoel voor gebruiksgemak. Nederlandse theaterregisseurs vinden erkenning over de grenzen, onder andere in Duitsland. Onze musea, orkesten, muziekensembles en dansgezelschappen worden gerekend tot de internationale top dankzij hun internationaal samengestelde teams van toptalenten. Dit alles doet zich voor zonder veel bemoeienis van de overheid en dat is goed.

Tegelijk vindt in veel ontwikkelingslanden een herbronning plaats van eigen culturele wortels. Culturen veranderen en wijzigen zich in contact met andere culturen waarbij groepen en individuen steeds meer aanspraak maken op eigen definities en uitingen. De eigen kracht van cultuur wordt steeds meer benoemd als motor voor menselijke ontwikkeling. Ontwikkelingssamenwerking kan wereldwijd bruggebouwer zijn in een wereld van cultureel conflict binnen en tussen landen met verschillende ontwikkelingsniveaus.

Deze brief gaat vooral over het deel van de internationale aspecten van kunst en cultuur waar de overheid een rol heeft: bij het stimuleren of versterken van artistieke ontwikkelingen, voor het behoud van waardevol erfgoed of als er economische, ontwikkelingsgerichte of buitenlandpolitieke redenen voor zijn. Als bewindspersonen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Europese Zaken zijn wij gezamenlijk verantwoordelijk voor het internationaal cultuurbeleid. De bewindspersoon voor Ontwikkelingssamenwerking is verantwoordelijk voor het cultuur en ontwikkelingsbeleid. Deze brief, een reactie op de Kamermotie over internationaal cultuurbeleid² en een uitwerking van de plannen in

¹ Octavio Paz, *De levensboom. Essays over kunst en cultuur*. Meulenhoff 1991.

² Motie Leerdam/Nicolaï/Van der Ham/Halsema, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 200 VIII, Nr. 116. De motie verzocht de regering “de voorgenomen ambities op het gebied van internationaal cultuurbeleid gestalte te geven en concreet tot uitwerking te laten komen”.

*Koers Kiezen*³, beschrijft de gezamenlijke prioriteiten voor de periode 2009-2012 en de instrumenten die hiervoor beschikbaar zijn. De gemeenschappelijke doelstelling is, naast een meer strategische inzet op cultuur en ontwikkeling, verrijking van de Nederlandse kunst en cultuur, de vergroting van de effectiviteit van het internationaal cultuurbeleid. Het ministerie van OCW verstrekt hiertoe subsidies aan culturele instellingen. Instellingen ontvangen deze subsidies indirect via de cultuurfondsen, of rechtstreeks van OCW. In dat laatste geval zijn zij deel van de zogenaamde basisinfrastructuur. Belangrijke functies binnen de landelijke basisinfrastructuur zijn internationale vertegenwoordiging, promotie en de internationale platformfunctie. Daarnaast voert OCW sinds 2005 samen met het ministerie van Economische Zaken het programma voor de creatieve industrie uit, dat creatieve bedrijfstakken stimuleert. Internationalisering is een van de actielijnen van dit programma.

Bij internationale uitwisseling is een aantal uitgangspunten van belang:

- verrijking en inspiratie van de Nederlandse cultuur
- marktverruiming en aansluiting op internationale netwerken
- toetsing aan internationale maatstaven
- behoud van erfgoed en dialoog over gedeeld verleden
- versterking van het cultureel leven in een aantal ontwikkelingslanden
- culturele diplomatie: kunst en cultuur benutten voor buitenlandse betrekkingen en diplomatie inzetten voor de versterking van Nederlandse kunst en cultuur.

Wij onderschrijven de visie van de Raad voor Cultuur dat in een context van toenemende globalisering en de daarmee samenhangende vraagstukken van identiteit⁴, krachtig moet worden ingezet op presentie van Nederlandse kunst en cultuur in het buitenland en buitenlandse cultuur in Nederland. Bij het internationaal cultuurbeleid gaat het in onze optiek om ‘halen èn brengen’, om wederkerigheid, om Nederland in het buitenland en het buitenland in Nederland. Die internationale culturele uitwisseling levert wederzijdse inspiratie op die ons in meerdere opzichten verrijkt. Kunst en cultuur kan en mag daarbij best “schuren” of botsen. Uitgangspunt blijft de intrinsieke waarde van cultuur. Vanuit die eigen kracht kunnen verbindingen gemaakt worden met buitenlands beleid, ontwikkelingssamenwerking, onderwijs en creatieve economie. Cultuur opent deuren in de buitenlandse politiek en kan discussie en maatschappelijke verandering op gang brengen, thuis en in het buitenland. Dit is een vorm van culturele diplomatie.⁵ Cultuur is een integraal onderdeel van het Nederlands buitenlandbeleid. Cultuur kan onze positie in het buitenland versterken, ook waar het gaat om het uitdragen van beleid op het gebied van bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten.

Ook erfgoed speelt in de betrekkingen met veel andere landen een belangrijke rol. Materiële historische resten en immateriële historische gebeurtenissen kunnen nieuwsgierigheid opwekken en wederzijds begrip vergroten. Het verleden vormt daardoor een inspiratiebron voor het heden. Zo kan cultureel erfgoed in verband worden gebracht met hedendaagse kunstuitingen: pioniers als Rietveld en Mondriaan wijzen vooruit naar hedendaagse iconen van *Dutch Design*, zoals Marcel Wanders en

³ Koers Kiezen. Meer samenhang in het internationaal cultuurbeleid. 10 mei 2006. <http://www.minocw.nl/documenten/koerskiezen.pdf>; <http://www.minbuza.nl/binaries/pdf/dossiers/kamerstukken-icb/kst97330.pdf>.

⁴ Raad voor Cultuur, brief d.d. 14 april 2008 inzake Strategische keuzes internationaal cultuurbeleid.

⁵ Zie Gijs de Vries, *A Europe open to culture. Proposals for a European strategy of cultural diplomacy*. Achtergronddocument voor de conferentie *New paradigms, new models – culture in the EU external relations*. Ljubljana, 13-14 mei 2008.

Droog Design. Een bijzondere categorie vormt het gemeenschappelijk cultureel erfgoed overzee dat veelal ontstaan is door de Nederlandse handelsgeest of een koloniale oorsprong heeft.

Nederland voert al sinds 1991 beleid op het gebied van cultuur en ontwikkeling. Het gaat hierbij om bescherming van fundamentele mensenrechten, zoals verwoord in artikel 27 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens: "Een ieder heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan". Of, zoals Prins Claus het formuleerde: "cultuur is een basisbehoefte". Kunst en cultuur in ontwikkelingslanden gaan veelal gepaard met politiek en maatschappelijk engagement. De afgelopen periode is gebleken dat ook vanuit het (brede) Nederlandse culturele veld toenemende belangstelling bestaat voor dit thema. Zo werd op 31 maart 2008 een speciale bijeenkomst over dit onderwerp in Rotterdam georganiseerd, waaraan een groot aantal organisaties deelnam. Het beleid op het gebied van cultuur en ontwikkeling zal worden voortgezet waarbij mogelijkheden voor kruisbestuiving met internationaal cultuurbeleid zullen worden gebruikt. Voor cultuur en ontwikkeling wordt jaarlijks in totaal € 25 mln. vanuit ODA-middelen⁶ besteed.

Voor het internationaal cultuurbeleid is vanuit de HGIS-cultuurmiddelen € 8,8 mln. op jaarbasis gereserveerd. De ministeries van OCW en Buitenlandse Zaken werken beleidsinhoudelijk samen, maar zijn ieder beheersmatig verantwoordelijk voor de helft van de beschikbare middelen. De komende periode (2009-2012) zal jaarlijks € 4,4 mln. door het ministerie van OCW worden gedelegeerd aan de fondsen en erfgoeddiensten. Kunstenaars en instellingen kunnen voor hun internationale activiteiten subsidie aanvragen bij deze fondsen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken zet € 4,4 mln. strategisch in voor *Dutch Design, Fashion & Architecture* (DDFA), gemeenschappelijk cultureel erfgoed, het bezoekersprogramma, de Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA) en gerichte presentaties in het buitenland.

Uiteraard is voor het internationaal cultuurbeleid méér geld beschikbaar dan alleen de HGIS-cultuurmiddelen. Een beredeneerde en op praktijkervaring gebaseerde schatting⁷ is dat gesubsidieerde instellingen 7% van de middelen direct of indirect aan internationale activiteiten besteden. Zo wordt nog eens € 17 mln. geïnvesteerd in dit beleidsterrein. OCW ondersteunt de internationale functie van sectorinstituten en fondsen. BZ ondersteunt de instituten in Parijs en Jakarta. Beide ministeries verlenen daarnaast steun aan het Huis *deBuren* in Brussel en aan SICA. Daarnaast dragen bedrijven steeds vaker door sponsoring bij aan internationale presentaties en investeren loterijen in internationale culturele samenwerkingsprojecten. Ook particuliere stichtingen zoals de VandenEnde Foundation zijn de laatste jaren actief in het internationaal cultureel ondernemen. Internationale activiteiten zijn lang niet altijd alleen een kostenpost; het Koninklijk Concertgebouworkest verdient in sommige gevallen bijvoorbeeld aan internationale tournees. Daarnaast zijn de afgelopen jaren ook vanuit Economische Zaken programma's beter toegankelijk voor cultuur en creatieve bedrijfstakken. De Economische Voorlichtingsdienst (EVD) heeft de creatieve bedrijfstakken in zijn exportbeleid benoemd tot speerpunt.

⁶ ODA= Official Development Assistance.

⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 26 591, nr. 3.

De afgelopen periode zijn al aanzetten voor verandering en verankering van het internationaal cultuurbeleid en cultuur en ontwikkeling gegeven. Deze worden in hoofdstuk 2 genoemd. In hoofdstuk 3 wordt het vervolg op deze aanzetten uitgewerkt voor een meer gerichte keuze, zowel sectoraal, geografisch, als thematisch. Ook de inzet op versterking van de Nederlandse presentatie in het buitenland en die van het buitenland in Nederland wordt nader uitgewerkt. Hoofdstuk 4 vermeldt in het kort de conclusies en de beschikbare financiële middelen.

II. Resultaten van het internationaal cultuurbeleid

Internationalisering heeft de afgelopen jaren een vlucht genomen. Binnen internationale en Europese fora staat cultuur hoog op de politieke agenda. Nederland heeft zich daarbij in de voorhoede gepositioneerd. Nederlandse kunstenaars zijn actiever geworden in het buitenland⁸. Het buitenland oordeelt positief over Nederlandse presentaties en optredens, zoals blijkt uit recent onderzoek. We staan er sterker voor dan we zelf vaak denken.⁹ De sectorinstituten en fondsen hebben blijk gegeven groot belang te hechten aan internationalisering. De Raad voor Cultuur bevestigt deze tendens. In zijn advies *Basisinfrastructuur 1.0* stelt de Raad dat internationalisering een belangrijker rol speelt dan vier jaar geleden.¹⁰ Binnen de nieuwe basisinfrastructuur hebben instellingen, fondsen en sectorinstituten de ruimte om binnen het toegekende subsidiebedrag geld te begroten voor internationalisering.

HGIS-Cultuurprogramma

In het internationaal cultuurbeleid was het HGIS-cultuurprogramma de afgelopen jaren¹¹ een belangrijk instrument van de ministeries van OCW en BZ. Het aantal kwalitatief goede aanvragen oversteeg het beschikbare budget. Over de gehele periode is gemiddeld € 9,5 mln. per jaar uitgegeven. De middelen konden flexibel worden ingezet als aanvulling op reguliere subsidies.

Behaalde resultaten zijn:

- Internationalisering van het cultuurbeleid is tot de dagelijkse praktijk gaan behoren.
- Door de structurele beschikbaarheid van meer middelen voor het internationaal cultuurbeleid, zijn ook meerjarenprogramma's vanuit de sectorinstituten gerealiseerd.
- De samenwerking tussen BZ en OCW werd versterkt.
- In samenwerking met Nederlandse culturele instellingen en fondsen zijn de kansen voor de Nederlandse cultuursector in bijvoorbeeld de Mediterrane en Arabische regio, China en India¹² in kaart gebracht.

⁸ Het aantal geregistreerde activiteiten van kunstenaars en culturele instellingen nam met bijna 20% toe. Dit blijkt uit "Buitengaats", de database met alle Nederlandse initiatieven in het buitenland die de Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA) beheert. Zie <http://www.sica.nl/buitengaats/> en persbericht SICA, 2 april 2008, "Nederlandse kunstenaars in 2007 actiever in het buitenland". "Buitengaats" biedt een overzicht van alle Nederlandse initiatieven in het buitenland die bij de SICA zijn aangemeld. Het SICA overzicht is niet volledig, waardoor het lastig blijft daar beleidsconclusies aan te verbinden.

⁹ Bureau Driessen. Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek. Omvang en receptie van de Nederlandse podiumkunsten in het buitenland in de periode 2001-2007. Utrecht 2008; DSP-groep: Nederlandse dans en theater over de grens. Onderzoek naar de internationale positie van dans en theater uit Nederland en naar de factoren die daarbij een rol spelen. Amsterdam 2008.

¹⁰ Raad voor Cultuur, *Basisinfrastructuur 1.0*, 15 mei 2008. De huidige voorstellen bieden volgens de Raad "een gezonde basis voor de verdere uitbouw van de sector buiten de Nederlandse landsgrenzen."

¹¹ Het HGIS-C-subsidieloket sloot op 1 oktober 2007.

¹² De analyse voor India is niet uit de HGIS-cultuurmiddelen gefinancierd.

- Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland werden actiever betrokken bij het internationale beleid van de fondsen en de sectorinstituten. Dit leidde tot betere projecten en betere samenwerking.

De afgelopen jaren zijn dankzij HGIS-cultuurmiddelen concrete resultaten tot stand gekomen waarmee ofwel een specifieke sector werd gepresenteerd dan wel een breed beeld werd gegeven van hedendaagse Nederlandse kunst. Bijlage 2 bevat een overzicht van grootschalige buitenlandse manifestaties gefinancierd uit HGIS-cultuurmiddelen. De Nederlandse muziek staat in het buitenland op de kaart door projecten als *Dijkdoorbraak* en de *Dutch Chamber Music Meeting* (zie kader) van Muziek Centrum Nederland. Het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) is een belangrijke stimulans voor de sterke internationale positionering van Nederlandse literatuur. Het organiseert gelegenheidsmanifestaties rond Nederlandse auteurs op beurzen in het buitenland. Sinds 2005 is het NLPVF bijvoorbeeld aanwezig op de boekenbeurs van Beijing; inmiddels is een groot aantal Nederlandse titels in Chinese vertaling verschenen.

Gebundelde presentaties van Nederlandse cultuur in het buitenland werden successen, zoals *NL a season of Dutch arts in the Berkshires* (kader) en *Low Festival* in Boedapest (kader). Ook kwamen grote museale samenwerkingsprojecten tot stand, zoals *Go China!* van het Groninger en Drents museum.

Dutch Chamber Music Meeting

De Dutch Chamber Music Meeting presenteert een dwarsdoorsnede uit het hoogwaardige Nederlandse kamermuziekaanbod aan buitenlandse gasten, onder wie programmeurs van grote concertzalen en festivals en muziekjournalisten. Ruim vijftig internationale programmeurs, impresario's en cultureel attachés werkzaam op Nederlandse posten in het buitenland kwamen in 2007 naar Amsterdam voor de Dutch Chamber Music Meeting 2007. Naast uitstekende kamermuziekensembles en solisten kent Nederland ook een succesvolle praktijk van concertproductie op locatie. Om de internationale aandacht ook daarop te vestigen, werden niet alleen concerten bezocht in het Bimhuis en in het Muziekgebouw aan 't IJ, maar ook op een aantal ongewone en verrassende plaatsen in de binnenstad van Amsterdam. Door deze *meeting* maken programmeurs met het hoogstaande Nederlandse kamermuziekaanbod kennis en worden zij gestimuleerd Nederlandse ensembles te boeken.

Berkshires (Massachusetts)

In de zomer van 2007 vond in de Berkshires *NL: a season of Dutch arts in the Berkshires* plaats. Het Nederlandse consulaat-generaal in New York en SICA waren samen verantwoordelijk voor de coördinatie. De artistieke programmering en de inhoudelijke eindverantwoordelijkheid werd aan Amerikaanse partnerinstellingen overgelaten. Deze presenteerden een zeer divers programma aan Nederlandse kunst variërend van 17^e eeuwse schilderijen tot grensverleggende hedendaagse muziek. Nederlandse beeldende kunstenaars, dansers, choreografen, muzikanten, vormgevers, componisten, filmmakers en theatergezelschappen waren door gerenommeerde Amerikaanse culturele instellingen als MASS MoCA, Tanglewood, Jacob's Pillow, Clarke Art Institute uitgenodigd samen nieuw werk te maken en/of nieuwe interpretaties van klassieke werken te geven. In totaal vonden ongeveer 50 evenementen plaats die zeer goed werden bezocht. Hierbij is het *multiplier* effect van belang. Buitenlandse en Amerikaanse programmeurs die bij dit evenement aanwezig waren, programmeren nu Nederlandse kunst.

Low Festival Boedapest

In 2008 werd in Hongarije binnen de kaders van het internationaal cultuurbeleid een nieuwe weg ingeslagen. Voor het eerst werd internationaal op grote schaal samengewerkt met de Vlamingen, wat heeft geleid tot het unieke en succesvolle LOW festival. Een team van 9 Hongaarse curatoren was verantwoordelijk voor de inhoudelijke programmering, die een representatief beeld gaf van de huidige stand van Nederlandse en Vlaamse kunst. Het festival was niet alleen uniek vanwege de inhoudelijke artistieke keuzes van de Hongaarse curatoren, maar ook omdat veel is geïnvesteerd in de PR en marketing van het festival. Deze zo geheten *branding* van LOW, een verwijzing naar Nederland en Vlaanderen als de Lage Landen, is in de Hongaarse media en kunstwereld aangeslagen als een synoniem voor kwalitatieve, vernieuwende hedendaagse cultuur. Door de grote aandacht voor publieksbereik en *branding* heeft het LOW festival grote bezoekersaantallen getrokken. In totaal bezochten meer dan vijftigduizend belangstellenden de dertig betrokken lokale instellingen van het festival en werden via de media meer dan één miljoen Hongaren bereikt. Het op duurzaamheid gerichte festival heeft geleid tot een aantal samenwerkingen tussen Nederlandse, Vlaamse en Hongaarse instellingen en kunstenaars. Het meest in het oog springend was wellicht het Hongaars/Nederlandse programma *My city Budapest*, dat in juni in Amsterdam plaats had.

Bezoekersprogramma

Het bezoekersprogramma, eveneens gefinancierd uit HGIS-cultuurmiddelen, is in 1998 opgezet en vormt een aanvulling op bezoekersactiviteiten van instellingen zelf. Het heeft als doel buitenlandse programmeurs en deskundigen kennis te laten maken met het Nederlandse culturele leven, zodat zij in eigen land Nederlandse voorstellingen en tentoonstellingen programmeren of coproducties opzetten. Het bezoekersprogramma, dat voor alle disciplines openstaat, zal de komende periode worden voortgezet. De sectorinstellingen zullen in hun uitnodigingsbeleid rekening houden met de strategische keuzes uit deze brief en zullen hun gasten actief bevragen over actuele ontwikkelingen in hun land, opdat het bezoekersprogramma optimaal bijdraagt aan de uitgangspunten van internationale uitwisseling.

Gemeenschappelijk cultureel erfgoed

Sinds 2000 is het gemeenschappelijk cultureel erfgoed een prioriteit in het internationale cultuurbeleid. Het gaat hierbij om zowel materieel (monumenten, archieven, onderwaterarcheologie) als immaterieel erfgoed. De afgelopen jaren heeft Nederland met verschillende landen gewerkt aan duurzaam behoud hiervan waarbij werd gestreefd naar vergroting van kennis, bewustwording en versterking van het lokale draagvlak. Om de beschikbare middelen zo effectief mogelijk in te zetten richtte dit beleid zich op een beperkt aantal prioriteitslanden.¹³ Veel projecten op het gebied van gemeenschappelijk cultureel erfgoed zijn met middelen van het HGIS-cultuurprogramma uitgevoerd, zoals het archievenproject *Towards A New Age of Partnership* (zie kader). Door dit project worden de VOC-archieven van o.a. Indonesië, India en Zuid-Afrika ontsloten, met elkaar verbonden en toegankelijk gemaakt voor wetenschappelijk onderzoek.

¹³ Het gaat hierbij om Brazilië, Ghana, India, Indonesië, de Russische Federatie, Sri Lanka, Suriname en Zuid-Afrika.

Towards a New Age of Partnership

Het project *Towards a New Age of Partnership* beoogde door samenwerking tussen universiteiten en behorende archiefinstellingen VOC-archieven wereldwijd veilig te stellen door het materiaal te conserveren, toegankelijk te maken en beschikbaar te stellen voor onderzoek. Belangrijk gevolg hiervan was een verbreding en verdieping van de wetenschappelijke kennis van de economische, culturele en maatschappelijke wisselwerking tussen Oost en West in historisch perspectief. Archivarissen uit Nederland, Indonesië, Sri Lanka, India en Zuid-Afrika werkten in het project nauw samen. In totaal waren dertien landen betrokken. Het project liep van 2000 tot 2007 en werd medegefinancierd door onder meer de Universiteit Leiden en NWO. Sindsdien continueert het Nationaal Archief bepaalde onderdelen van het project.

Cultuur en ontwikkeling

De afgelopen jaren zijn stappen gezet om het internationaal cultuurbeleid en het cultuur en ontwikkelingsbeleid aan elkaar te verbinden, zoals bij *de Arts and Culture Trust* in Zuid-Afrika (zie kader). Cultuur en ontwikkelingssamenwerking is een apart beleidsterrein met eigen doelen: een bijdrage leveren aan de Millennium ontwikkelingsdoelen en een bijdrage leveren aan de versterking van de culturele ruimte van landen in het belang van het kiezen van een eigen route voor menselijke en economische ontwikkeling in een globaliserende wereld. Het beleidsterrein heeft een apart budget. Nederlandse culturele organisaties en kunstenaars, die ontwikkelingslanden bezoeken, komen steeds vaker via de netwerken die bijvoorbeeld door ambassades, het Prins Claus Fonds en Hivos zijn ondersteund, in contact met lokale kunstenaars. Zij kunnen kunstenaars in ontwikkelingslanden adviseren hoe zij toegang krijgen tot bijvoorbeeld Westerse festivals, uitgevers en kunstmarkten. Het is van belang dat ook in Nederland aandacht is voor de culturele wortels en uitingen van mensen in ontwikkelingslanden. In mode, film, dans, muziek en cultuur vindt steeds meer onderlinge uitwisseling en versterking plaats vanuit het wederzijdse belang van cultuur voor ontwikkeling.

Arts and Culture Trust Zuid-Afrika

Zuid-Afrika is een van de landen waar zowel het internationaal cultuurbeleid als het cultuur en ontwikkelingsbeleid wordt uitgevoerd, en waar verbindingen tussen de twee beleidsterreinen worden gemaakt. Met financiële steun van het lokale ministerie van Cultuur, drie grote sponsors en de Nederlandse ambassade is een lokaal cultuurfonds opgericht, waarmee jaarlijks tientallen lokale projecten op het gebied van cultuur, erfgoed en *crafts* gefinancierd worden. Belangrijk aandachtspunt is capaciteitsontwikkeling en overdracht van kennis. Lokale cultuurexperts selecteren de beste projecten en geven jaarlijks tien prijzen voor de beste kunstenaars en projecten. De Nederlandse ambassade in Pretoria bracht Nederlandse kunstenaars, die in Zuid-Afrika optraden, vervolgens in contact met deze lokale projecten. Zo hebben Scapino, ISH en Introdans gewerkt met het Zuid-Afrikaanse dansopleidingsinstituut *Moving into Dance*. Nederlandse groepen doen nieuwe inspiratie op over hoe je met dans in achterstandswijken (*townships*) kunt werken en *Moving into Dance* kreeg gratis masterclasses van Nederlandse dansers, choreografen en technici. Deze verbinding tussen internationaal cultuurbeleid en cultuur en ontwikkeling heeft op beide terreinen toegevoegde waarde gecreëerd.

Ondersteuning van de culturele sector in een aantal ontwikkelingslanden is een doel op zich. In het beleid van ontwikkelingssamenwerking staat centraal dat mensen zichzelf helpen. Daar is creativiteit en zelfbewustzijn voor nodig. Cultuur geeft de kracht en de ruimte om op eigen wijze aan de Millenniumdoelstellingen te werken, open te staan voor inspiraties vanuit andere landen en beschavingen en vanuit eigen kracht keuzes te maken en te verwerklijken.

In een snel globaliserende wereld van open samenlevingen kunnen de culturen van ontwikkelingslanden onder druk komen te staan. Er bestaat een risico van enerzijds naar binnen gekeerde samenlevingen of anderzijds van samenlevingen die te snel de eigen cultuur verwaarlozen en nieuwe absorberen. Dat gevaar is overigens van alle tijden. John Stuart Mill schreef al in 1859: "De mensen lezen dezelfde dingen, luisteren naar dezelfde dingen, zien dezelfde dingen". Diversiteit is sinds mensenheugenis onderwerp van discussie geweest. Toch blijft het actueel, omdat de omstandigheden steeds weer veranderen. Daarom is het zaak de culturen in ontwikkelingslanden te blijven ondersteunen en te stimuleren zichzelf te vernieuwen, opdat zij op basis van gelijkwaardigheid de dialoog met hun kunstbroeders, partners en afnemers in de westerse wereld aan kunnen. De meeste kunstenaars uit ontwikkelingslanden maken geëngageerde kunst en doorbreken daarmee regelmatig taboes over hiv/aids, geweld tegen vrouwen of stellen onderwerpen als mensenrechten en klimaat aan de orde. Ook bouwt cultuur bruggen tussen en binnen culturen. Het is een vorm van dialoog en versterkt wederzijds begrip, zowel in ontwikkelingslanden als in Nederland, waar Nederlandse festivals Azië, Afrika en Latijns-Amerika dichterbij brengen.

Conclusies

Op de positieve elementen van het HGIS-cultuurprogramma zal de komende periode worden voortgebouwd. Er zijn echter altijd mogelijkheden voor verbetering. Zo was het programma te afhankelijk van de aanvragen die werden ingediend. Doordat deze zeer divers waren en de middelen beperkt, was een strategische, gerichte inzet van de overheid slechts ten dele mogelijk. Het beheer van projecten wordt effectiever door het budget over te hevelen naar de fondsen, die hiervoor beter toegerust zijn dan de overheid.

Binnen het internationaal cultuurbeleid en het cultuur en ontwikkelingsbeleid zullen scherpere prioriteiten worden gesteld, dus is het ook nodig de beschikbare financiële middelen gericht in te zetten. In het volgende hoofdstuk wordt aangegeven welke sectorale en geografische keuzes hiervoor gemaakt worden.

III. Het internationaal cultuurbeleid voor de periode 2009-2012

De in de inleiding geformuleerde uitgangspunten en de door ons geformuleerde ambities vragen om een nauw samenspel tussen de verschillende actoren in het culturele veld. De rol van de overheid is aanvullend en kan bepaalde tendensen versterken of stimuleren. Hieronder gaan we in op de sectorale, geografische en thematische keuzes van het internationaal cultuurbeleid voor de periode 2009-2012. Bijlage 1 beschrijft taken en rollen van de verschillende partijen.

Onze ambities voor de periode 2009-2012 zijn:

1. gerichte inzet op disciplines waarin Nederland internationaal sterk staat: design, mode en architectuur
2. gerichte geografische focus
3. blijvende aandacht voor Nederlandse presentatie in het buitenland en van het buitenland in Nederland
4. gerichte inzet op gemeenschappelijk cultureel erfgoed
5. meer samenhang met het cultuur en ontwikkelingsprogramma.

1. Gerichte inzet op disciplines waarin Nederland internationaal sterk staat: design, mode en architectuur

Nederland wil in cultureel opzicht een internationaal toonaangevende positie blijven nastreven in die disciplines waarin Nederland internationaal al sterk staat, maar nog sterker kan worden. Het advies van de Raad voor Cultuur over strategische keuzes in het internationaal cultuurbeleid van 14 april onderschrijft de internationaal sterke positie van mode, design en architectuur¹⁴. Ook vanuit economische perspectief bieden deze sectoren kansen. Voor de komende periode hebben de brancheorganisaties en sectorinstituten voor mode, design en architectuur en de ministeries van Buitenlandse Zaken, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Economische Zaken de handen ineengeslagen om extra in te zetten op internationale uitwisseling, presentatie, marktverruiming en verhoging van de innovatie- en concurrentiekracht voor deze internationaal sterk opkomende sectoren. Dit betekent vanzelfsprekend niet dat de komende periode geen aandacht besteed wordt aan andere sectoren. Er is geen discipline in de kunsten die niet internationaal georiënteerd is. Ondersteuning van internationale ambities behoort tot de taken van alle fondsen en sectorinstituten. In 2012 zal bezien worden of andere sectoren in aanmerking komen.

Voor de bijzondere samenwerking op het gebied van design, mode en architectuur stellen de drie genoemde ministeries ieder jaarlijks € 1 mln. beschikbaar. Deze disciplines vormen belangrijke pijlers van de Nederlandse aanwezigheid op internationale podia. Zo maken Viktor & Rolf furore met grote overzichtstentoonstellingen in Parijs (*Musée de la Mode et du Textile*, 2003) en in Londen (*Barbican Art Gallery*, zomer 2008). Bij de toonaangevende designbeurs *Salone del Mobile* is niet alleen een gevestigde naam als Droog Design vertegenwoordigd, maar ook jong Nederlands talent. Deze net afgestudeerde ontwerpers, verenigd in de groep Groene Honden, treedt in de voetsporen van bekende ontwerpers die op de *Salone del Mobile* doorbraken. Op het gebied van architectuur bouwen o.a. Rem Koolhaas, Ben van Berkel en West8 in landen als China, Rusland en de Verenigde Staten en nemen daarbij jongere architectenbureaus in hun kielzog mee. In de afgelopen jaren zijn Nederlandse ambassades en residenties in o.a. Berlijn, Peking, Warschau, Kiev, Addis Abeba en Maputo gerealiseerd in samenwerking met gerenommeerde Nederlandse architecten, vormgevers en kunstenaars, die met vernieuwende ontwerpen en internationale uitstraling een positieve bijdrage leveren aan het culturele beeld van Nederland. De sterke culturele en economische positie van deze disciplines is ook te danken aan de inspanningen van het Nederlands Architectuurinstituut en de Premisela Stichting, die de internationale promotie van architectuur en vormgeving nu als belangrijke activiteit hebben.

In 2012 zullen de volgende resultaten behaald zijn:

- Er is een internationaal gekend initiatief genaamd *Dutch Design, Fashion and Architecture (DDFA)* ontstaan. Dit samenwerkingsverband ontwikkelt aanvullende, grote, overkoepelende projecten op het gebied van Nederlands design, mode en architectuur en voert deze uit. Op basis van marktonderzoek bepaalt het prioriteiten, ontwikkelt het projecten en zorgt dat deze worden uitgevoerd. Voor reguliere internationale activiteiten op het gebied van design, mode en architectuur blijven de nu geldende programma's bij de fondsen en EVD uiteraard bestaan. Ook de sectorinstellingen continueren hun bestaande internationaliseringsbeleid en -activiteiten.

¹⁴ Raad voor Cultuur, Strategische keuzes internationaal cultuurbeleid, 14 april 2008.

- Op de Wereldexpo Shanghai in 2010 worden Nederlands design-, mode- en architectuur gezamenlijk gepresenteerd. Het Nederlandse paviljoen behoort tot een van de tien best bezochte landenpresentaties.

In 2012 zal deze samenwerking worden geëvalueerd.

Daarnaast zal OCW in samenwerking met Economische Zaken en de EVD het internationaal stimuleringsbeleid ten aanzien van andere creatieve bedrijfstakken voortzetten. In navolging van DDFA onderzoeken OCW en EZ of dit model ook voor de audiovisuele bedrijfstakken mogelijkheden biedt. Op het gebied van ontwikkeling van televisieformats is Nederland al jaren een belangrijke speler en ook bij nieuwe media en gaming liggen goede kansen. Mede dankzij het programma MusicXport.nl kan de Nederlandse muzieksector internationaler denken en werken. Als vervolg hierop heeft Muziek Centrum Nederland voor de komende vier jaar een programma ontwikkeld dat zich richt op versterking van de ondersteuningsstructuur van de Nederlandse popsector. De ministeries van OCW en EZ hebben de intentie om dit programma de eerstkomende twee jaar te ondersteunen.

2. Gerichte geografische focus

Het internationaal cultuurbeleid is per definitie wereldwijd inzetbaar. Aangezien de totale beschikbare middelen, zowel financieel als personeel, voor het internationaal cultuurbeleid beperkt zijn, is het van belang het beleid te concentreren op een aantal plaatsen en regio's waar een intensieve culturele uitwisseling toegevoegde waarde heeft. Ook buiten de hieronder vermelde geografische focus kunnen zich interessante kansen voordoen. Nederlandse fondsen stimuleren deze nieuwsgierigheid bijvoorbeeld door het verstrekken van werkbeurzen en het financieren van *residencies* over de hele wereld, ook in ontwikkelingslanden. Uitgangspunt is dat Nederland aangesloten blijft bij de belangrijkste internationale netwerken en culturele ontmoetingsplaatsen. Een ambassade of consulaat-generaal kan tijdelijk worden versterkt als zich een belangrijk cultureel evenement voordoet, of om de kansen voor Nederlandse kunstenaars te onderzoeken.

2. a. Internationale netwerken en culturele ontmoetingsplaatsen

De redenen die ten grondslag liggen aan de keuze van landen en regio's zijn divers en komen voort uit één of een mix van cultuurinhoudelijke, historische, buitenlandpolitieke, ontwikkelingsgerichte of economische overwegingen. Ambassades zullen in samenspraak met de departementen, sectorinstituten en fondsen een lokale analyse maken om te bepalen op welk moment Nederland waarop in moet zetten. Hierbij gaat het zowel om hedendaagse kunst als erfgoed.

Culturele hotspots

Londen, Parijs, Berlijn en New York blijven culturele ontmoetingsplaatsen, *melting-pots* van mensen met verschillende culturele achtergronden, *places to be* voor kunstenaars en kunstminnaars. Daar blijven wij, net zoals in het verleden, versterkt aanwezig. Bovendien zijn deze culturele hoofdsteden de knopen of verbindingpunten in contact met culturele netwerken in bijvoorbeeld het Midden-Oosten. Dit is ook het geval in ontwikkelingslanden. De biënnale van Dakar (beeldende kunst) is hier een mooi voorbeeld van. Bombay en Bamako zetten steeds vernieuwende perspectieven op de internationale agenda. Willen wij een werkelijke interculturele dialoog voeren die gebaseerd is op wederkerigheid, dan moeten wij ook dáár in investeren. In mindere mate geldt dat ook voor Spanje, Italië en Japan.

Nieuwe culturele hotspots ontstaan in China en Rusland. Ter ondersteuning en coördinatie van de culturele samenwerking met China, is in 2007 de Stichting Cultuur China-Nederland opgericht. In de startperiode is gekozen voor sectoren waar al onderlinge culturele samenwerking plaatsvindt. Eind dit jaar zal de samenwerking met China en de China Stichting worden geëvalueerd. Zowel de recente China-tentoonstellingen in Nederland als de culturele activiteiten die Nederland in Peking organiseert (o.a. Nederlandse Muziekweek) tonen aan dat de culturele interactie op dit moment dynamisch en divers is. Over continuering van de China Stichting zal een besluit worden genomen aan de hand van de resultaten van de evaluatie.

Op dit moment wordt met Rusland gewerkt aan een intensievere samenwerking die recht doet aan de wederzijdse belangen. De opening van het museum *Hermitage Amsterdam* in 2009 zal hieraan een belangrijke impuls geven. Ook het Groninger Museum speelt in samenwerking met grote sponsors bij de culturele uitwisseling met Rusland een belangrijke rol. Door deze interessante verknoping van cultuur, politiek en economie was het recentelijk mogelijk een aantal spraakmakende tentoonstellingen van Russische kunst in Nederland samen te stellen. Deze bijzondere samenwerking zal ook in de toekomst worden nagestreefd.

Zuiderburen

Vlaanderen en Brussel als Europese hoofdstad, waar ook het Vlaams-Nederlands Huis *deBuren* is gevestigd, blijven voor Nederland een bijzondere positie innemen. De Nederlandse Taalunie blijft van grote waarde. De Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland en het Huis *deBuren* worden op dit moment geëvalueerd. Het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties richt zich de komende jaren op verdere samenwerking en uitwisseling tussen Nederlandse en Vlaamse audiovisuele producenten. Samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen in andere landen verdient, na het succes van het *Low Festival* in Hongarije, navolging in andere landen. Zo wordt in Zuid-Afrika een gezamenlijke presentatie voorbereid, zowel op het gebied van het internationaal cultuurbeleid als het beleid voor cultuur en ontwikkeling.

Historische banden

Met Indonesië, India, Suriname, Zuid-Afrika en Brazilië heeft Nederland een bijzondere (historische) relatie. Met drie van die landen heeft Nederland een intensieve ontwikkelingsrelatie. Ook voor hedendaagse kunstenaars blijven deze landen interessant. Eind 2008 vindt in Amsterdam een groot India festival plaats. De eind 2007 door de SICA georganiseerde sectorale missie naar India concludeerde dat er vooral voor de sectoren nieuwe media en architectuur kansen voor samenwerking zijn. De betrokken sectorinstituten zullen dit verder uitwerken. Vorig jaar werd een *Memorandum of Understanding* over culturele samenwerking met India getekend. Eind dit jaar zal de SICA de kansen voor de Nederlandse kunst en cultuur in Brazilië in kaart brengen. Dit voorjaar is een *Memorandum of Understanding* op het gebied van gemeenschappelijk cultureel erfgoed met Brazilië getekend. Met Suriname, Zuid-Afrika en Indonesië, waar ook het Erasmushuis is gevestigd, loopt de samenwerking goed. In deze drie landen is synergie ontstaan tussen cultuur en ontwikkeling, uitwisseling van hedendaagse kunst en gemeenschappelijk cultureel erfgoed.

Afrika

De kansen op cultuurgebied in het continent waarmee Nederland de meest intensieve ontwikkelingssamenwerkingsrelatie onderhoudt, en waarvan de kunst en cultuur een inspiratiebron is voor hedendaagse kunstenaars in het Westen, zullen beter worden benut. Om de culturele sector in

een aantal landen te versterken en hun ruimte in globale netwerken van cultuur te vergroten, zal worden geïnvesteerd in internationale netwerken en in Zuid-Zuid samenwerking en uitwisseling.

Mediterrane en Arabische regio en interculturele dialoog

De geïntensiveerde aandacht voor de Mediterrane en Arabische regio beperkt zich niet alleen tot Marokko, Turkije en Egypte. Er zijn uiteraard meer landen in die regio die potentieel interessant zijn voor culturele uitwisseling. Het door SICA gecoördineerde onderzoek naar kansen in de Mediterrane en Arabische regio zal de komende periode concreet worden uitgewerkt. Cultuur kan bijdragen aan een betere dialoog die wederzijds begrip over en nieuwsgierigheid naar elkaars achtergrond bevordert. Wil Nederland samenwerken met bijvoorbeeld podiumkunstenaars uit die regio dan is de kans groot dat deze zich in New York, Londen, Parijs of Madrid bevinden. Onze culturele attachés dáár dienen dan ook de ontwikkelingen in die specifieke netwerken te volgen. Dit jaar zal Nederland bijvoorbeeld present zijn bij de manifestaties van Damascus, culturele hoofdstad van de Arabische regio. Deze ervaring wordt gebruikt bij de afweging om in te zetten op Nederlandse presentie bij volgende culturele hoofdsteden in deze regio. Daarnaast investeert ontwikkelingssamenwerking in diverse landen in deze regio; het cultuur en ontwikkelingsprogramma kan bijdragen aan het bouwen van bruggen tussen de Westerse en Mediterrane/Arabische regio.

Midden-Europa en Balkan

Midden-Europa en de Balkan zijn voor Nederland behalve cultureel ook vanuit historisch en buitenlandpolitiek perspectief van waarde (nieuwe EU-lidstaten en kandidaatlidstaten). Voor deze regio is een combinatie van ondersteuning van de lokale culturele infrastructuur (capaciteitsopbouw onder andere via het MATRA-programma) en culturele uitwisseling voorzien. De middelen zullen evenwichtiger over de regio verdeeld worden, iets minder sterk geconcentreerd op Praag en Boedapest, met meer aandacht voor de rest van de regio.

2. b. Europese en wereldwijde dimensie

Aansluiting bij de Europese cultuuragenda

De Raad voor Cultuur bepleit actieve betrokkenheid bij de culturele dimensie van Europa door te investeren in bilaterale en multilaterale programma's en activiteiten met Europese landen en regio's. Wij willen de deelname van Nederlandse cultuurinstellingen aan Europese programma's, Euregio samenwerkingsverbanden en netwerken stimuleren. SICA zorgt met het Europees Cultureel Contactpunt (CCP) voor goede en praktische informatievoorziening aan kunstenaars. In haar onderzoek naar het gebruik van het Europees instrumentarium heeft SICA een aantal aanbevelingen voor Nederlandse sectoren gedaan.¹⁵

De Europese Commissie heeft vorig jaar een mededeling uitgebracht over een Europese agenda voor cultuur in het licht van mondialisering, die in thematiek en werkwijze goed aansluit op de Nederlandse cultuuragenda. Samenwerking wordt gestimuleerd op de thema's collectiemobiliteit, cultuureducatie, mobiliteit van kunstenaars en creatieve industrie. De overheid werkt samen met experts uit het Nederlandse culturele veld aan een ambitieuze uitwerking van deze thema's. In 2004 zette Nederland de thema's collectiemobiliteit en creatieve industrie op de EU-agenda. Dit krijgt nu een vervolg met werkgroepen van experts uit verschillende lidstaten. In de werkgroep creatieve bedrijfstakken neemt Nederland samen met Portugal als voorzitter een leidende rol. Ook bij mobiliteit van kunstenaars en

¹⁵ Lagroup, in opdracht van SICA (2008): De internationale promotie van Nederlandse cultuur en creativiteit: het instrumentarium van regelingen en activiteiten geëvalueerd, 4 augustus 2008.

cultuureducatie neemt Nederland het voortouw door een goede voorbeeldfunctie te vervullen en bij te dragen aan een inhoudelijke focus.

Voor Nederland belangrijke resultaten onder het Franse voorzitterschap van de EU zijn:

- Nederland zal zich aansluiten bij het Franse initiatief voor een *European Heritage Label*. Dit beoogt de totstandkoming van een lijst van gemeenschappelijk Europees erfgoed dat tevens het Europa van ideeën, wetenschap en techniek vertegenwoordigt.
- *Europeana*, de Europese digitale bibliotheek die in de Koninklijke Bibliotheek is gehuisvest, wordt in november tijdens het Franse EU-voorzitterschap officieel gelanceerd.

Internationale bescherming van cultureel erfgoed

In 2009 is het 10 jaar geleden dat het Tweede Protocol bij de Haagse Conventie inzake de bescherming van cultureel erfgoed in gewapend conflict (UNESCO 1954) in Den Haag tot stand kwam. Nederland speelde bij de totstandkoming een leidende rol. Nederland zal in 2009 internationaal aandacht besteden aan dit jubileum, ter vergroting van de bekendheid en bewustwording van het Haags Verdrag en Protocollen en om tot internationale ervaringsuitwisseling te komen. Het UNESCO verdrag van 1970 over onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen zal Nederland, na behandeling in de Eerste Kamer later dit jaar, ratificeren en uitvoeren.

Calamiteiten

In geval van rampen of calamiteiten kan de internationale gemeenschap een beroep doen op de expertise van het Nationaal Archief (NA), het Instituut Collectie Nederland (ICN) en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). Bij overstromingen in Polen en Tsjechië heeft het NA hulp geboden en na de tsunami van 24 december 2004 hebben de RACM en het NA adviezen verstrekt aan Indonesië en Sri Lanka. Met de juiste expertise en apparatuur is het mogelijk snel een eerste bijdrage te leveren aan het behoud van beschadigd erfgoed, bijvoorbeeld door nat geworden boeken of archiefstukken te vriesdrogen. Per geval wordt bekeken welke bijdrage zinvol en mogelijk is. Op dit moment wordt gezien hoe de in Nederland aanwezige specialistische kennis bij calamiteiten structureel kan worden ingezet.

3. Blijvende aandacht voor Nederlandse presentatie in het buitenland en van het buitenland in Nederland

Gebundelde presentaties

Vanuit HGIS-cultuurmiddelen zijn de afgelopen jaren enkele grootschalige, succesvolle manifestaties gefinancierd (zie hoofdstuk 2), waarbij de Nederlandse posten een belangrijke rol hebben vervuld. Dit beleid zal worden voortgezet waarbij tweerichtingsverkeer zal worden benadrukt.

Voor de komende periode zijn de volgende grootschalige manifestaties al geïdentificeerd:

- In 2009 is het 400 jaar geleden dat Henry Hudson in opdracht van de VOC zijn verkenningstocht naar Noord-Amerika maakte. Aan beide zijden van de oceaan zullen tentoonstellingen te zien zijn die de historische band tussen Nederland en de VS tonen. Het Nationaal Archief zal een belangrijke tentoonstelling in New York organiseren waar de brief van aankoop van het eiland Manhattan (1626) en andere topstukken uit zijn collectie voor het eerst in New York worden getoond. Ook zal aandacht worden besteed aan diversiteit en tolerantie.

- In 2009/2010 is in samenwerking met Vlaanderen een gebundelde presentatie in Zuid-Afrika in voorbereiding.
- In 2010 zal speciale aandacht worden besteed aan Noordrijn-Westfalen, Ruhr 2010 (het Roergebied is dan Europese culturele hoofdstad).
- In 2012 zal waarschijnlijk de viering van 400 jaar diplomatieke betrekkingen met Turkije plaatsvinden.

Naast grootschalige of gebundelde presentaties zijn ook sectorale manifestaties mogelijk. Zo vond in het voorjaar van 2008 de maand van het Nederlandse design in Madrid plaats. Eind dit jaar zijn er de Nederlandse muziekweken in Beijing en Moskou. Sectorinstellingen en de SICA kunnen voor dit soort sectorale of grootschalige manifestaties een subsidieaanvraag indienen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (met een maximum van 2 à 3 per jaar).

Internationaal aanbod in Nederland

De regeling cultuursubsidies 2009-2012 van het ministerie van OCW biedt de mogelijkheid subsidies te verstrekken aan festivals die een actueel of vernieuwend aanbod in een internationale context presenteren. Het gaat om festivals met drie kenmerken: een internationale programmering, een groot publiek en internationale uitwisseling tussen en ontmoeting van makers en vakgenoten. Op elk terrein van de kunsten komt één internationaal platform in aanmerking voor subsidie. In de periode 2009-2012 krijgen dertien internationale festivals subsidie van OCW voor een totaalbedrag van ca. € 8 mln. Bij Buitenlandse Zaken zijn voor internationaal aanbod in Nederland geen middelen meer beschikbaar.

Het internationale aanbod van musea voor hedendaagse kunst wordt versterkt door in te zetten op één of enkele spraakmakende internationale tentoonstelling(en) per jaar die zowel van belang zijn voor de professie als voor een groot en breed publiek. Ook zijn internationale kunstmanifestaties of festivalachtige evenementen mogelijk die door samenwerkende musea of andere kunstinstellingen worden georganiseerd. Hiervoor is in de periode 2009-2012 bij de Mondriaan Stichting een bedrag van € 500.000,- per jaar beschikbaar.

Kosmopolis

Op initiatief van de ministeries van OCW en BZ is in 2006 Kosmopolis opgericht. Kosmopolis is een multimediaal platform dat kunst en cultuur inzet voor dialoog en ontmoeting tussen verschillende culturen. Het gaat daarbij zowel om dialoog tussen Nederlanders met verschillende culturele achtergronden als om dialoog en uitwisseling met de landen waaruit deze Nederlanders afkomstig zijn. Zoals eerder aangekondigd, zal Kosmopolis in 2009 door de Raad voor Cultuur worden geëvalueerd om te bezien of het platform voldoet aan de doelstellingen waarvoor het is opgericht dan wel of het bijsturing in de toekomst behoeft. De vier grote steden (G-4) spelen bij de uitvoering van de programmering een cruciale rol. Afhankelijk van de uitkomsten van de evaluatie zullen OCW en BZ besluiten nemen over de continuering van de financiering.

4. Gerichte inzet op gemeenschappelijk cultureel erfgoed

De ministeries van OCW en BZ zullen de komende periode het beleid ten aanzien van gemeenschappelijk cultureel erfgoed (GCE) verder versterken. Met de acht prioriteitslanden zullen afspraken worden gemaakt over samenwerking waarbij de nadruk komt te liggen op gezamenlijkheid,

duurzaamheid, kennisuitwisseling en – overdracht, evenals capaciteitsopbouw en (digitale) beschikbaarheid van informatie. Deze afspraken kunnen per land verschillen waardoor flexibiliteit en maatwerk mogelijk is. Binnen deze programma's zal aandacht worden besteed aan overkoepelende thema's zoals migratiegeschiedenis en stedelijke ontwikkeling in een historische omgeving en wordt een verbinding gelegd met cultuur en ontwikkeling. Deze thema's maken het mogelijk om aandacht te schenken aan de gezamenlijke geschiedenis van landen en aan de samenhang tussen de verschillende disciplines en sectoren. Projecten en resultaten zullen optimaal toegankelijk worden gemaakt. De stichting Centrum voor Internationale Erfgoedactiviteiten (CIE), een particulier initiatief, ontwikkelt hiervoor een database die door Erfgoed Nederland zal worden beheerd.

Voor de uitvoering van het GCE-beleid stellen OCW en BZ vanaf 2009 ieder € 1 mln. per jaar beschikbaar. Om de betrokkenheid van de prioriteitslanden en lokale partijen te vergroten, wordt de helft van de beschikbare middelen gedelegeerd aan de betreffende ambassades voor de uitvoering van meerjarige programma's. Ook Nederlandse overheidsdiensten, als het Nationaal Archief en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten voeren internationale activiteiten uit op dit werkterrein en ontvangen hiervoor middelen. Erfgoed Nederland heeft als sectorinstituut de taak om de diverse partijen bij deze werkzaamheden te ondersteunen door voorlichting, documentatie, monitoring van internationale trends en bevordering van samenwerkingsverbanden. EN heeft dus een makelaarsfunctie, zonder daarbij zelf uitvoerende partij te zijn.

5. Meer samenhang met het cultuur en ontwikkelingsprogramma

Armoedebestrijding is het hoofddoel van ontwikkelingssamenwerking. Cultuur kan hieraan een bijdrage leveren, zoals ook blijkt uit de Millenniumverklaring en de beleidsnotitie "Een zaak van iedereen"¹⁶. Immers, in een wereld waarin scherpere politieke, culturele en religieuze scheidingslijnen ontstaan, kunnen kunst en cultuur een brugfunctie vervullen. Zo zorgt cultuur voor verbindingen en (interculturele) dialoog.

Cultuur is eigen aan alle landen, onafhankelijk van het niveau van economische ontwikkeling. De behoefte aan schoonheid is universeel. Van Hanoi tot Bamako, van La Paz tot Ramallah genieten mensen van film, dans en architectuur, als toeschouwer dan wel als beoefenaar. Aandacht voor lokaal erfgoed (bijvoorbeeld architectuur van lemen gebouwen in Mali en erfgoed in Afghanistan) is vooral ook in ontwikkelingslanden van belang. Daarnaast worden kunst en cultuur in ontwikkelingslanden ook gebruikt om uiting te geven aan politiek en maatschappelijk engagement. Iedere samenleving heeft culturele klokkenluiders nodig, zeker in ontwikkelingslanden, waarin goed bestuur en het naleven van universele mensenrechten soms ontbreken. Bovendien kan kunst helend werken in (post-)conflictlanden. Zo wordt gebruik gemaakt van theater als middel om mensen te helpen hun traumatische ervaringen te verwerken of om de dialoog op gang te brengen. Op deze manier kunnen ook onderwerpen als de positie van vrouwen, hiv/aids en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten geadresseerd worden. Dat is de kracht van cultuur.

Nederland was één van de eerste donoren die actief was op het gebied van cultuur en ontwikkeling en heeft een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de inhoud van de agenda (zie de conferentie 'De Kracht van Cultuur' in Amsterdam in 1996 die gebaseerd was op het UNESCO rapport *Our Creative*

¹⁶ "Een zaak van iedereen", beleidsbrief aan de Tweede Kamer, 16 oktober 2007.

Diversity). Het onderwerp cultuur en ontwikkeling staat op de agenda van UNESCO en de Europese Commissie. Nederland zal zich in die fora actiever inzetten voor dit beleidsterrein.

In juni 2007 ondertekenden 17 Nederlandse culturele organisaties in Schotland een akkoord met de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Op 31 maart jl. werd over dit thema een speciale bijeenkomst in Rotterdam georganiseerd, waaraan een nog groter aantal organisaties deelnam. Hieruit blijkt dat in de afgelopen periode ook vanuit het Nederlandse culturele en maatschappelijke veld toenemende belangstelling bestaat voor cultuur en ontwikkeling. Het doel daarvan is de mobiliteit van kunstenaars uit ontwikkelingslanden te vergroten, hen toegang te geven tot de wereldwijde kunstmarkt, bestaande netwerken met elkaar te verbinden en om meer samenhang te zoeken met partnerorganisaties in ontwikkelingslanden. Voor Nederlandse kunstenaars biedt de kunstsector in ontwikkelingslanden vaak nieuwe inspiratie. Nederlandse culturele organisaties verklaarden zich bereid voortaan meer in en met ontwikkelingslanden te werken. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft voor het cultuur en ontwikkelingsprogramma € 2 mln. extra beschikbaar gesteld, met als voorwaarde dat de Nederlandse organisaties hier ook (financieel) in investeren. Het ministerie van Buitenlandse Zaken neemt een coördinerende rol op zich in het overleg met de Schotlandpartners. Een van de eerste initiatieven komt van de Mondriaan Stichting, die samen met de Stichting Doen en Hivos een nieuw samenwerkingsverband in het leven heeft geroepen, *Arts Collaboratory*. Het ondersteunt kunstenaarsinitiatieven in Afrika, Azië en Latijns-Amerika en stimuleert samenwerking tussen beeldende kunstorganisaties wereldwijd. Ook het initiatief *Dutch Design in Development* van NCDO, de Premisela Stichting en de Bond van Nederlandse Ontwerpers past in dit kader. Het initiatief verbindt vraag en aanbod in Nederland en in ontwikkelingslanden op de terreinen van ontwerp, ontwikkeling en productie met elkaar. Nederlandse experts doen inspiratie op door contact met collega's, producten en materialen, terwijl zij met hun kennis en ervaring nieuwe markten kunnen ontsluiten voor het midden- en kleinbedrijf en Design-scholen in ontwikkelingslanden.

Doel voor de komende jaren is om meer samenhang te creëren tussen de activiteiten van de verschillende Nederlandse organisaties en ambassades.

Aan cultuur en ontwikkeling wordt jaarlijks in totaal ongeveer €25 mln. besteed uit ODA-middelen. Een deel hiervan wordt gedelegeerd naar ambassades in een aantal ontwikkelingslanden. Zo kunnen ter plekke verbindingen gemaakt worden tussen cultuur en ontwikkeling en het internationaal cultuurbeleid, zoals al sinds jaren gebeurt in landen als Egypte, Suriname en Zuid-Afrika. Daarnaast ontvangen onder meer het Koninklijk Instituut voor de Tropen en het Prins Claus Fonds financiering, waarmee het ministerie van Buitenlandse Zaken ook bijdraagt aan het Cultural Emergency Response Fund van het Prins Claus Fonds.

IV Conclusies

OCW en BZ zullen zich in de periode 2009-2012 sterker richten op disciplines waarin Nederland internationaal sterk staat, zoals *Dutch Design Fashion & Architecture*, en op landen en regio's waarin voor de Nederlandse cultuursector de grootste kansen liggen. Verder zal blijvend en gericht aandacht worden besteed aan de Nederlandse presentatie in het buitenland en aan de internationale presentie in Nederland. Erfgoed speelt in de betrekkingen met veel andere landen een belangrijke rol. De samenhang tussen het internationaal cultuurbeleid en het thema cultuur en ontwikkeling zal worden versterkt.

Aan het eind van de periode 2009-2012 zal een kwalitatieve evaluatie van het internationaal cultuurbeleid plaatsvinden door gerenommeerde experts. Deze evaluatie dient inzicht te verschaffen in de internationale positie van Nederland, de effectiviteit van de samenwerking en de taakverdeling tussen de verschillende actoren in het culturele veld.

De volgende financiële middelen zijn beschikbaar:

- De ministeries van OCW, BZ en EZ stellen ieder € 1 mln. per jaar beschikbaar voor *Dutch Design, Fashion & Architecture* (DDFA) voor de komende periode. Dit betekent dat er voor DDFA in totaal €12 mln. wordt gereserveerd.
- Voor gemeenschappelijk cultureel erfgoed zullen OCW en BZ ieder € 1 mln. per jaar vrijmaken.
- Het ministerie van OCW beheert € 4,4 mln. aan HGIS-cultuurmiddelen. Hiermee zal OCW de internationale ontwikkeling van de kunsten, letteren en erfgoed stimuleren via fondsen en erfgoeddiensten.
- Het ministerie van Buitenlandse Zaken beheert eveneens € 4,4 mln. aan HGIS-cultuurmiddelen, waarvoor 1 mln. gereserveerd is voor DDFA, 1 mln. voor GCE (gedelegeerd aan ambassades) en het restant voor het buitenlandsbezoekersprogramma, SICA en grootschalige gebundelde of sectorale presentaties.
- Voor cultuur en ontwikkeling wordt jaarlijks in totaal € 25 mln. vanuit ODA-middelen besteed.

Rollen en taken van de verschillende actoren in het culturele veld

- Het ministerie van OCW is verantwoordelijk voor subsidieverlening aan Nederlandse culturele instellingen, een internationaal georiënteerde basisinfrastructuur en aansturing van fondsen en sectorinstellingen.
- Het ministerie van BZ is verantwoordelijk voor de aansturing van de posten en van de instellingen in Parijs en Jakarta, goedkeuring van de jaarplannen en de verdeling van cultuurmiddelen over de posten, het subsidieloket voor grote projecten in het buitenland (eventueel in combinatie met Nederland) en bezoekersprogramma's.
- De ministeries van OCW en BZ zijn samen beleidsinhoudelijk verantwoordelijk voor het internationaal cultuurbeleid. Ieder heeft een eigen beheersverantwoordelijkheid voor de beschikbare ICB-middelen. OCW en BZ zijn tevens samen verantwoordelijk voor de aansturing van de het Nederlands -Vlaams Huis *deBuren*. OCW en BZ voeren gezamenlijk regulier overleg met fondsen en sectorinstellingen over hun internationale plannen.
- Het ministerie van BZ is beleids- en beheersverantwoordelijk voor het cultuur en ontwikkelingsbeleid en coördineert overleg met de Schoklandpartners.
- De Nederlandse cultureel attachés in het buitenland fungeren als makelaar tussen de verschillende partijen. Aangezien de buitenlandse vraag van groot belang is, hebben onze diplomatieke vertegenwoordigingen een sleutelfunctie in het bij elkaar brengen van de buitenlandse vraag en het Nederlandse aanbod en stimuleren waar mogelijk culturele initiatieven. Ambassades zijn verantwoordelijk voor uitvoering van het internationaal cultuurbeleid in hun land, adviseren de fondsen over lokale impact en de haalbaarheid van projecten en verlenen subsidies aan lokale instellingen die willen samenwerken met Nederlandse kunstenaars of instellingen. Ambassades in geografische focusgebieden beschikken over een culturele afdeling met een gedelegeerd cultuurbudget (het gaat hier in totaal om circa € 1,5 mln. per jaar). Samenwerking kan geïnitieerd worden via de bezoekersprogramma's. Daarnaast zijn gebundelde of sectorale presentaties mogelijk in deze landen. Goede afstemming en samenwerking tussen culturele en economische attachés versterken daarbij de resultaten. De ambassades zullen ook samenwerking zoeken met vakgroepen neerlandistiek en Nederlandse universitaire- en onderwijsinstellingen.
- Medewerkers op de ambassades in ontwikkelingslanden vervullen eenzelfde rol en zetten actief in op versterking van netwerken, zowel in ontwikkelingslanden als daarbuiten.
- De fondsen ondersteunen kunstenaars, gezelschappen en instellingen die internationaal willen opereren. Op alle terreinen van de kunsten en het erfgoed hebben de fondsen regelingen voor beurzen, reiskosten voor tournees, bijdragen aan tentoonstellingen van Nederlandse kunst in het buitenland en omgekeerd van buitenlandse kunst in Nederland. Bovendien zijn in verschillende landen ateliers beschikbaar waar kunstenaars tijdelijk kunnen werken. Fondsen gebruiken voor hun activiteiten middelen uit hun reguliere budget. Daarnaast ontvangen zij voor de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid een gedelegeerd budget voor projecten. Bij de beoordeling hiervan zijn de cultureel attachés ter plaatse betrokken. Voor bijzondere presentaties in het buitenland kunnen de fondsen daarnaast vanaf 2009 een beroep doen op de regeling die BZ hiervoor heeft ontwikkeld.
- De sectorinstellingen verzamelen de juiste informatie voor kunstenaars en instellingen om hen op eigen kracht in staat te stellen duurzame internationale contacten aan te gaan. Dat kan

door het bijwonen van internationale beurzen, symposia en seminars (met door de fondsen gesubsidieerde *showcases*) en het verzamelen en ontsluiten van een goede internationale databank. Presentaties van de sector in een bepaald land en collectieve promotietournees zijn een aanvulling hierop, als daar artistieke, economische of buitenlandpolitieke redenen voor zijn.

- Het Institut néerlandais in Parijs, het Erasmushuis in Jakarta en het Vlaams-Nederlands huis *deBuren* in Brussel, zullen financiering blijven ontvangen, ook voor programmering. Behoudens bestaande subsidierelaties, zoals bijvoorbeeld nu met het Institut néerlandais, zullen geen nieuwe subsidierelaties met instituten worden aangegaan. Voor een nieuw instituut in New York, zoals gesuggereerd in de motie Van der Ham¹⁷, zijn vanuit beide departementen geen middelen beschikbaar. Uit consultaties met het culturele veld is gebleken dat op dit moment onvoldoende animo bestaat voor een nieuw instituut in New York. Beide departementen blijven openstaan voor particuliere initiatieven waarmee samengewerkt kan worden.
- De Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA), een vraagbaak voor posten en culturele veld op het gebied van internationalisering, is verantwoordelijk voor de databank *Buitengaats* waarin overzichten worden gemaakt van Nederlandse internationale activiteiten, coördineert bovensectorale programma's en projecten, en is Europees contactpunt om Nederlandse culturele instellingen beter voor te lichten over Europese subsidieregelingen. SICA organiseert landeninformatiedagen en debatten met buitenlandse kunstenaars en gasten.
- De Nederlandse diensten op het gebied van cultureel erfgoed, Instituut Collectie Nederland, het Nationaal Archief¹⁸ en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, nemen actief deel aan internationale fora waarbij uitwisseling, kennisdeling en -ontwikkeling voorop staan op het gebied van beheer, behoud en ontsluiting door middel van digitalisering, en kunnen projecten op het gebied van gemeenschappelijk cultureel erfgoed identificeren en uitvoeren.

¹⁷ Motie Van der Ham/ Leerdam, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 200 VIII, Nr 132.

¹⁸ De algemene rijksarchivaris treedt qualitate qua op als de vertegenwoordiger in het buitenland van het Nederlandse archiefwezen en is aanspreekpunt voor Nederland binnen internationale gremia.

Overzicht van grootschalige manifestaties in het buitenland in de afgelopen zes jaar

Gefinancierd uit HGIS-cultuurmiddelen

- Retrospectief Viktor & Rolf
Een overzichtstentoonstelling van het werk van Viktor en Rolf in Parijs, naar aanleiding van hun 10-jarig bestaan in 2003.
- Thinking Forward
Culturele activiteiten in de nieuwe EU-lidstaten, met name in Midden- en Oost-Europa, tijdens het Nederlands EU-voorzitterschap in 2004.
- Viering 400-jarige relatie Nederland-Marokko
Samenhangend podiumkunstenprogramma in Nederland en Marokko in 2005.
- 400 Jaar Nederland-Australië
In 2006 werd aandacht besteed aan de vriendschappelijke band tussen de twee landen met het organiseren van een gebundelde culturele presentatie.
- Nederland focusland in het Schleswig Holstein Musik Festival.
In 2006 was Nederland partnerland in het jaarlijkse muziekfestival in Noord-Duitsland, waar van Hamburg tot aan de Deense grens, in concertzalen, op landgoederen en in abdijen, 62 muziekkuitvoeringen plaatsvonden met een Nederlandse component (Nederlands orkest/ensemble, solist, dirigent, of componist).
- NAI Biënnale 2006: Zien is Weten – Het Nederlands Stedelijk Perspectief
Nederlandse inzending voor de Architectuur Biënnale in Venetië. Zij presenteerden perspectieven op de stad, gebaseerd op de hedendaagse architectuurcollectie.
- Haut Les Pays-Bas! 50-jaar Institut Néerlandais
In 2007 bestond het Institut Néerlandais, het Nederlands cultureel centrum in Parijs, 50 jaar. Deze gebeurtenis werd aangegrepen om een jaar lang het aanbod van Nederlandse taal en cultuur in Frankrijk te presenteren.
- NL: a season of Dutch arts in the Berkshires
Presentatie in 2007 van een omvangrijk multidisciplinair Nederlands cultureel programma met belangrijke Amerikaanse culturele instituten.
- A Cultural Celebration 2007
Multidisciplinair kunst- en cultuurprogramma in Roemenië, Bulgarije en Nederland ter gelegenheid van de toetreding van Roemenië en Bulgarije tot de EU.
- Low Festival
In het voorjaar van 2008 vond in Hongarije een Nederlands-Vlaams multidisciplinair festival plaats.

Gefinancierd uit ODA middelen

- 400 jaar Nederland-Ghana
In 2002 werd aandacht besteed aan de banden tussen Nederland en Ghana onder meer door de restauratie van Elmina en een bezoek van Prins Willem-Alexander en Prinses Maxima.
- Grenzeloze nieuwsgierigheid
Op 31 maart 2008 werd onder deze naam in Rotterdam een door culturele en ontwikkelingsorganisaties geïnitieerde conferentie gehouden over cultuur en ontwikkeling.
- Viering 10 jaar cultuur & ontwikkeling in Zuid-Afrika.

Met de manifestatie “The Power of South African Culture” werd in 2004 de 10-jarige samenwerking van Nederland en Zuid-Afrika op cultureel terrein gemarkeerd.

- Prins Claus Prijzen

Het Prins Claus Fonds reikt jaarlijks de prestigieuze Prins Claus Prijzen uit aan toonaangevende kunstenaars, denkers en culturele organisaties uit ontwikkelingslanden. De hoofdprijs ging in 2007 naar de Congolese choreograaf Faustin Linyekula.

- Festival Mundial

Één van de grootste wereldmuziek- en cultuurfestivals wordt jaarlijks in Brabant gehouden.

Mundial presenteert een mix van (wereld) muziek, dans, poëzie, en debat en fungeert als ontmoetingsplaats voor kunstenaars en programmeurs uit ontwikkelingslanden en uit het Westen.

- Architectuurconferentie Mali

In 2004 werd in Djenné, “de mooiste stad van Afrika”, een internationale bijeenkomst georganiseerd over de restauratie van leembouwarchitectuur als wereld cultureel erfgoed. Deze bijeenkomst vormde de sluitstuk van een project waarin een honderdtal (bewoonde) monumenten in Djenné zijn gerestaureerd.